

Wrocław, 10 września 2015 r.

RECENZJA PRACY DOKTORSKIEJ
mgr. Sergiusza Prokurata pt.

Ewolucja systemu gospodarczego Republiki Indonezji

Obszar problemowy pracy, znaczenie i aktualność problematyki podjętej w recenzowanej pracy doktorskiej

Praca mgr. Sergiusza Prokurata wypełnia pewną lukę w polskiej literaturze ekonomicznej dotyczącej historii gospodarczej Indonezji, kraju o bogatej i burzliwej przeszłości, jak również kraju sukcesu gospodarczego, obserwowanego w ostatnich kilkudziesięciu latach. Praca ta może zainteresować nie tylko historyków rozwoju gospodarczego, ale także ekonomistów-teoretyków oraz polityków, jak również praktyków życia gospodarczego (także przedsiębiorców zainteresowanych współpracą z krajami rozwijającymi się, a w szczególności z krajami Azji Południowo-Wschodniej).

Autor w oryginalny sposób, uznając Indonezję jako dobry przykład i używając historii tego kraju jako tzw. studium przypadku, pokazuje w przekonujący sposób rolę czynników instytucjonalnych w rozwoju społeczno-gospodarczym kraju będącego na różnych etapach rozwoju (od systemu kolonialnego, po uzyskanie niepodległości). Autor pokazuje, że po to by stymulować wzrost gospodarczy i poprawić standard życia, nie wystarczy tylko zliberalizować gospodarkę, (jak to było w okresie kolonialnym Indonezji – gdy Holendrzy podjęli próbę wprowadzenia w kolonii liberalnego systemu gospodarczego), czy wprowadzić demokrację (jak to było po drugiej wojnie światowej w latach 1945-1957, a także w następnym dziesięcioleciu socjalizmu indonezyjskiego). Detaliczna analiza historii politycznej i gospodarczej Indonezji w ostatnich 300 latach pozwala autorowi na wskazanie ogromnej roli w stymulowaniu rozwoju gospodarczego wzajemnego dopasowania (dostrojenia) dominujących w społeczeństwie (oraz wśród tzw. elit) idei, rozwiązań instytucjonalnych i polityki makroekonomicznej. Autor, podążając za myślą Douglasa C. Northa, na przykładzie Indonezji pokazuje prawdziwość tezy, że „zachodni ekonomiści nie rozumieją znaczenia instytucjonalnych uwarunkowań rozwoju rynku”. Zgodzić należy się z jednym z przesłań pracy mgr. Prokurata, że w patrzeniu na rozwój wielu krajów o odmiennej kulturze i w kontaktach gospodarczych z tymi krajami, dominuje w krajach zachodnich zbyt europocentryczne patrzenie na ich rzeczywistość i przyjęcie założenia, że metody, które okazały się skuteczne w kręgu kultury zachodniej będą równie skuteczne w innych krajach.

Zgodzić się należy z opinią autora, że: „Pytania o aktywną interwencję państwa i jego wkład w pojawienie się wzrostu gospodarczego powinny być analizowane w kontekście szerszego badania całego systemu gospodarczo-społecznego, w ramach którego te interwencje mają zastosowanie. Pytać należy nie tyle o sposób, w jaki państwo dokonuje interwencji, ale o jakość dokonującej interwencji państwa.” (s. 13).

Ocena ogólna – cele pracy, hipotezy badawcze, kompozycja pracy

Praca składa się z siedmiu obszernych rozdziałów, poprzedzonych wstępem i zawartymi na końcu rozdziału siódmego, kilkustronicowymi ‘wnioskami końcowymi’. Warto też zwrócić uwagę na to, że autor w swoich rozważaniach wykorzystał bardzo bogatą literaturę (której spis zajmuje 28 stron). Literatura dotyczy zarówno kwestii historycznych, jak również, związanych z problematyką pracy, kwestii teoretycznych (zarówno dotyczących teorii ekonomii jak i metodologii).

Przedstawiony na str. 13 cel pracy wygląda z pozoru dosyć skromnie, bo jak sam autor pisze: „Celem pracy jest ukazanie roli czynników instytucjonalnych w rozwoju społeczno-gospodarczym Indonezji.” Jednakże to co zrealizował autor wykracza poza ten ‘skromny’ cel. Analizując poszczególne okresy rozwoju Indonezji, traktując to jako swoiste studium przypadku, autor pokazuje, że dla uzyskania wzrostu gospodarczego niezbędne są efektywne instytucje „pierwszego rzędu”, odnoszące się do gwarancji egzekwowania umów i ochrony praw własności, instytucji stabilizujących gospodarkę (czyli zrównoważony budżet, płynność budżetowa), instytucji umożliwiających efektywne zawieranie transakcji na rynku (dostęp do kapitału, stabilność rynku, zdrowy pieniądz, konkurencja oparta na rynku), oraz instytucji edukacyjnych (dostęp do wykształcenia i możliwości rozwoju edukacyjnego dla zdecydowanej większości obywateli).

Odnoszę wrażenie, że autor nie wykazał się dostateczną dbałością o jasne i pełne zaprezentowanie ‘celów i hipotez badawczych’, bo czyż za takie, niezbyt dopracowane, nie należy uznać sformułowania na str. 14: „Główną hipotezą badawczą jest znacząca rola instytucji w uwalnianiu wzrostu gospodarczego.” Dopiero potem z dalszego opisu możemy zorientować się, że kwestia hipotez badawczych jest znacznie ciekawsza, że autor będzie starał się zweryfikować trzy ‘hipotezy szczegółowe’ (1. Do wyzwolenia wzrostu gospodarczego wystarczą zdrowe instytucje „pierwszego rzędu”, 2. Instytucje zarówno formalne jak i nieformalne (formalne w szczególności) systemu gospodarczego są zależne od idei, jakie zdobywają akceptację wśród funkcjonującego aparatu władzy, elit (i ich interesów) oraz w pewnej mierze w społeczeństwie. 3. Instytucje są trwałe i nie podlegają łatwo zmianie. Na dotychczasowy kształt instytucji wpływa to, w jaki sposób ewoluowały one w przeszłości, w wyniku akceptacji obranych „ścieżek” rozwoju (zgodnie z koncepcją path dependency, czyli „zależności od ścieżki”)).

W kontekście tak rozumianych celów i postawionych hipotez logiczna wydaje się przyjęta struktura pracy. Pierwsze trzy rozdziały mają charakter teoretyczny i budują solidne podstawy do przedstawienia w następnych rozdziałach historycznej analizy rozwoju gospodarczego Indonezji. W rozdziale 1. autor analizuje problemy i wyzwania stojące przed badaczami krajów postkolonialnych, zwłaszcza azjatyckich. Autor zwraca uwagę na konieczność

uwzględnienia w rozważaniach teoretycznych odnoszących się do rozwoju gospodarczego tych krajów ich specyficznej ścieżki rozwojowej oraz konieczność unikania pułapki europocentryzmu. W następnym rozdziale przedstawiona jest analiza doktryn polityki gospodarczej i ich wpływu na kształtowanie się systemów gospodarczych. Autor skupia się zwłaszcza na analizie dwóch przeciwstawnych kierunków, mianowicie liberalizmu i interwencjonizmu w systemach gospodarczych, przedstawiając w tym kontekście opis roli państwa w kształtowaniu stosunków gospodarczych. Natomiast rozdział 3 odnosi się do teoretycznych aspektów instytucjonalnego uwarunkowania systemów gospodarczych. Rozważania te potrzebę są autorowi do zbudowania metody analizy rozwoju Indonezji, pozwalającej na realizacji wcześniej wymienionych celów i weryfikacji postawionych hipotez. Po wprowadzenie do nowej ekonomii instytucjonalnej, autor przedstawia krótki przegląd typologii i metodyki badania systemów gospodarczych. Zwraca on szczególną uwagę na kulturowe aspekty funkcjonowania systemów gospodarczych, rolę kosztów transakcyjnych w 'wyborze' specyficznych ścieżek rozwoju gospodarek. Opisuje on mechanizmy zmiany instytucji w okresie transformacji systemu gospodarczego i związaną z tym ewolucję instytucji ekonomicznych. Na koniec przedstawia on koncepcję *path dependence*, którą traktuje jako pomocną mu metodę badania systemu gospodarczego.

Kolejne trzy rozdziały poświęcone są opisowi trzech, wyróżnionych przez autora, okresów historycznych w rozwoju Indonezji: kształtowaniu się systemu gospodarczego w okresie przed-kolonialnym i kolonialnym (gdzie przedstawiono główne bariery wzrostu gospodarki kolonialnej, oraz powody tego, że polityka prowadzona przez Holendrów nie doprowadziła do wzrostu gospodarczego), Stary Porządek (od uzyskania niepodległości po drugiej wojnie światowej do 1966 r.), oraz Nowy Porządek (okres rządów generała Suharto, do 1997 r.).

Oryginalność i waga osiągnięć

Dokonana przez mgr. Sergiusza Prokurata analiza instytucjonalna długookresowego rozwoju gospodarczego Indonezji jest na tyle oryginalna, ciekawa i użyteczna, że postulowałbym wydanie tej pracy w formie książkowej (jednakże z zastrzeżeniem, że konieczna jest solidna redakcja językowa – o czym w następnym punkcie). Książka ta byłaby pomocna nie tylko ekonomistom, ale także przedsiębiorcom i politykom zaangażowanym w wymianę gospodarczą z krajami-byłymi koloniami azjatyckimi (a Indonezji w szczególności).

Oryginalną propozycją autora jest metoda pomiaru efektywności instytucji umożliwiających transakcje na rynku, poprzez wykorzystanie danych statystycznych dotyczących rocznej zmienności cen na rynkach ryżu.

Ciekawym wątkiem pracy jest analiza instytucji edukacyjnych w poszczególnych okresach historycznych. Wydaje mi się, że na kanwie tego wątku byłoby możliwe napisanie ciekawego artykułu, możliwego do opublikowania w dobrym czasopiśmie naukowym.

Pytania i uwagi (ogólne i szczegółowe)

Niestety autor bardzo skrótowo pisze o okresie po 1997 r., poświęca temu (nie wiedzieć dlaczego) tylko dziewięć stron w Zakończeniu. Pozostaje dla mnie zagadką, dlaczego autor

nie zrobił z tego osobnego rozdziału, tym bardziej, że okres ten wydaje się interesującym (co widać choćby z Rysunku 1 na stronie 16). Być może analiza tego okresu mogłaby dobrze przysłużyć się pełnemu osiągnięciu celu pracy? Tłumaczenie autora, że: „Od 1998 roku Indonezja jest krajem w pełni demokratycznym. Zbyt wcześnie jednak na analizę młodej indonezyjskiej demokracji” wydaje mi się słabym, a nawet trochę naciąganym.

Zaletą recenzowanej pracy jest konsekwencja w prowadzeniu dyskursu odnoszącego się do analizy historycznej. Każdy rozdział zawiera ogólną charakterystykę systemu gospodarczego, opis idei mających istotne znaczenie w kształtowaniu się systemu gospodarczego w analizowanym okresie, opis ewolucji sytuacji polityczno-społecznej i instytucji politycznych, charakterystykę ewolucji instytucji ekonomicznych (odnoszącą się do instytucji gwarantujących egzekwowanie umów i ochronę praw własności, instytucji stabilizujących gospodarkę, instytucji kierujących wymianą rynkową, instytucji edukacyjnych, oraz pomiar efektywności instytucji na przykładzie rynku ryżu).

Pewien niedosyt odczułem po przeczytaniu ‘Wniosków końcowych’. Zgadzam się z ogólnym wydźwiękiem tych wniosków, że podstawowe cele zostały przez autora osiągnięte. W dużym jednak stopniu ‘Wnioski końcowe’ przypominają streszczenie pracy, a zbyt mało jest w nich prób uogólnienia tych wniosków szczegółowych (prezentowanych także w każdym rozdziale w sekcji ‘Wnioski’), tak by było to pomocne w budowaniu bazy teoretycznej potrzebnej przy rozumieniu specyficznej ewolucji gospodarczej krajów postkolonialnych.

Uwagi redakcyjne (styl, literówki):

Generalnie recenzowana praca doktorska napisana jest ładną polszczyzną. Język jest na tyle wartki, że ‘wciąga czytelnika’. Jednakże fragmentami składnia staje się ‘dosyć ciężka’, a jeśli dodać do tego ogrom tzw. literówek, to ogólne wrażenie dotyczące strony redakcyjnej nie jest najlepsze.

By nie wydłużać tej recenzji podam jedynie wybrane przykłady tych językowych niedostatków (w pracy jest ich znacznie, znacznie więcej). Moje krótkie komentarze zapisywałem będą *kursywą*, a literówki podkreśleniem.

s. 7 – „Przez ostatnie 250 lat, czyli od czasów powstania naukowej ekonomii, związanej z publikacjami Adama Smitha, trwa nieustające dążenie do uzyskania odpowiedzi na pytanie o wzrost zamożności narodów.” *Warto zauważyć, że jest to pierwsze zdanie pracy doktorskiej! Pytanie dotyczy przyczyn wzrostu zamożności narodów.*

s. 7 – *natomiast w drugim zdaniu znajdujemy taką frazę: „...podczas gdy obywatele innych państw są znacznie zamożniejsi, a działania społeczeństw, w których żyją, odciskają piętno na całym świecie”.*

s. 9 – „... ewolucja systemu gospodarczego Indonezji i wejście tego kraju na drogę rozwoju jest stosunkowo mało znana i szczególnie ciekawa”.

s. 49 – „To dalego wielu zwolenników socjalizmu, ... z uwagi na możliwość odniesienia się do nich w odmienny sposób. ... realizować bardzo liberalną politykę dla jednej z grup”

s. 59, przypis 212 – „... Nowa Ekonomia Instytucjonalna (NIE) proponuje syntezę ekonomii klasycznej, ... NIE kształtowało się w latach 50-70. XX”. *Autor niekonsekwentnie używa*

skrótowców na Nową Ekonomię Instytucjonalną – tak jak w tym przypisie NIE, ale w wielu innych miejscach NEI.

s. 63 „...proponuje J. Kornai z uwagi na trafność powiązania działań jednostek, ich funkcji oraz zmienności w czasie...”

s. 67 „Z uwagi na trudność kwantyfikowania pomiarów często używa się miar przybliżonych.”

s. 120 „Ponad to Jawa jest tak bogata, że żyzna gleba i wysokie plony ryżu wystarczają tubylcom na ich utrzymanie, ...”, *Podobnie na s. 162: „Ponad to* procesy demokratyczne zainicjowane zostały w roku 1945”. *W całej pracy autor zamiast jednego słowa ‘ponadto’ konsekwentnie pisze ‘ponad to’.*

s. 129 – „W porównaniu z Holandią poziom ten był zdecydowanie rażący i zdaniem powołanej w 1902 roku przez rząd holenderski Komisji badającej wzrost zamożności ludności Indii Holenderskich, w stosunku ...”

s. 207 – „Partią rządową została paria Golkar, która ...”

s. 216 – „... celem osiągnięcia większychplonów.”

s. 219 – „Nauka islamska równoległe koegzystowała z świecką.”

s. 223 – „Może być osiągnięty tylko jeżeli ludzie ...”

s. 254 – „... powinny być rozumiane jako instytucja lub meta-instytucja ...”

s. 255 – „Fakt, iż kolonia była przedsięwzięciem biznesowym, pozostawał zakorzenioya w umysłach holenderskich polityków”

Ocena podsumowująca i wniosek końcowy

Recenzowana praca mgr. Sergiusza Prokurata jest pracą oryginalną, wartościową i podejmującą ciekawe problemy badawcze. Autor umiejętnie łączy w niej rozważania teoretyczne z badaniami statystycznymi i analizą historyczną długookresowego rozwoju kraju postkolonialnego, jakim jest Indonezja. Praca warta jest szerszego upowszechnienia.

Stwierdzam, że recenzowana praca spełnia, zwyczajowo i ustawowo, stawiane wymogi pracom doktorskim i dlatego wnoszę o uznanie jej jako pracy doktorskiej i dopuszczenie mgr. Sergiusza Prokurata do publicznej obrony.

Witold Kwaśnicki

Witold Kwaśnicki